

РОЗДІЛ 3 ВЕЛИКІ ПІДПРИЄМСТВА В ІННОВАЦІЙНІЙ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

3.1. Роль великих підприємств у реалізації інноваційної моделі економічного розвитку країни: теорія і практика

Питання щодо ролі великих підприємств у забезпеченні інноваційного економічного розвитку країни залишається дискусійним. Вважається, що великі підприємства є ефективними в контексті технологічного розвитку через їх ресурсну спроможність забезпечити весь інноваційний цикл створення та практичної реалізації новітніх науково-технічних розробок. Проте існує і протилежна точка зору, яка виходить з того, що вирішальну роль в інноваційному процесі відіграє "енергія" вільної конкуренції малих і середніх підприємств, що генерує процеси створення нових підприємств, які в режимі еволюційного "природного добору" визначають шляхи і перспективу структурної перебудови економіки [1]. Більшість досліджень цього питання засвідчують, що така "енергія" може ефективно "вивільнятися" та діяти, якщо цей процес підтримуватиме держава через формування відповідних інституцій.

Позитивну роль великих корпоративних структур у інноваційному процесі також пов'язують із кращою можливістю встановлювати тимчасову монопольну ціну інноватора, яка забезпечуватиме прибуток при зростаючих виробничих витратах на впровадження інновацій. У світовій теоретичній економічній літературі ця проблема досліджувалася достатньо ґрунтовно. У цьому контексті можна відмітити відомі роботи Грілішеса та К лете [2], Ахіона, Блума, Блундела, Гріффіта, Ховіта [3], Бреші, Малбра, Орсеніго [4], Кліффорда [5], Аша та Аудрепіа [6] та інших. В українській та російській літературі комплексних досліджень із цієї тематики ще не оприлюднювалося.

Спробу побудувати модель взаємозв'язку конкуренції та інноваційного процесу на українському матеріалі зроблена в магістерській роботі І.Сологуб[7]. У згаданих дослідженнях домінують висновки, що малі інноваційні фірми набагато ефективніші за великі корпорації. Так, Аш і Аудреш стверджують, що малі підприємства в декілька разів генерують більше інновацій у розрахунку на одного зайнятого, ніж великі підприємства і, що зі збільшенням розміру фірм падає їх інноваційна активність. Приблизно такі самі висновки робить Гіффорд у своєму дослідженні. Проте багато емпіричних досліджень вказують на існування складнішої залежності. У другому параграфі ми наведемо дані про сучасні масштаби концентрації інвестицій у дослідження і розробки. Також треба враховувати принципи зміни організації структури сучасних фірм, інтернаціоналізації бізнесу тощо. Таким чином, проблема, що розглядається, потребує більш реалістичних комплексних досліджень.

Зазначені дослідження переважно знаходяться у руслі "головної течії" неокласичної теорії і тому на перший план ставлять критерії досягнення рівноваги та оптимальних станів. Це, на наш погляд, значно звужує поле аналізу сутності інноваційних процесів, хоча дозволяє надати певні формальні аргументи в дискусії: конкуренція проти монополії інноватора. Нові реальності теперішнього часу, а саме: динамізм всіх економічних процесів, глобалізація внутрішніх ринків і вихід на перший план потреби розвитку знаннєвої економіки, суттєво зменшили методологічну ефективність неокласичних підходів у поясненні нерівноважних процесів шумпетеріанського типу, які притаманні теперішній економічній ситуації в багатьох країнах. Сьогодні на перший план в аналітичній оцінці ситуації виходять критерії інтенсивності розвитку інноваційних процесів у контексті досягнення глобальної конкурентоспроможності як фірм, так і країни [8]. Тим не менш, основною цінністю проведених досліджень, на наш погляд, є емпіричне обґрунтування позитивної ролі конкурентного механізму для підтримки інноваційних процесів. Хоча далі ми доведемо, що сам по собі ринковий механізм погано стимулює інноваційні процеси, але також важливо пам'ятати, що без вирішення завдання досягнення конкурентного лідерства і фірма, і держава, отримуючи специфічну неринкову підтримку для впровадження інновацій, не зможе реалізувати інноваційну модель економічного зростання. Це відбудеться саме тому, що конкурентні фірми повинні становити критичну масу для еволюційного, випадкового пошуку інновацій. Як показують дослідження, тільки 20% успішних інновацій були передбачені заздалегідь. Тому співвідношення та взаємодія малих і великих інновацій-

3.1. Роль великих підприємств у реалізації інноваційної моделі економічного...

них фірм є більш "складна матерія", ніж це може представлятися за результатами окремих модельних експериментів.

Важливою обставиною на користь великих корпоративних структур є їх спроможність мобілізувати значні фінансові ресурси для підтримки інноваційних процесів. Проте наявність такої можливості ще не означає обов'язковості її реалізації. Відомо, що, досягаючи монопольного становища, фірми втрачають стимули до змін і більше прагнуть зберегти своє положення на ринку, у тому числі через застосування не економічних методів впливу. Особливо яскраво це спостерігається в Україні, де розвиток стихійних ринкових відносин перехідного періоду не призвів до очікуваної стимуляції інноваційної діяльності у висококонцентрованій промисловості [9]. Так, у 2005 р. тільки 42,4% великих, 13,2% середніх і 2,8% малих промислових підприємств займалися інноваційною діяльністю [10].

З іншого боку, наведене пояснення позитивної ролі великих корпоративних структур у забезпеченні інноваційної моделі економічного зростання суперечить неокласичній аксіоматиці щодо абсолютної цінності механізмів вільної конкуренції в ринковій економіці. Численні дослідження довели, що стан ефективності за Парето досягається тільки за умов вільної конкуренції та високої мобільності капіталу. Проте залишається відкритим питання, як на практиці можна досягти максимального наближення до такого ідеального стану. В реальній економіці природно виникає багато явищ, які знижують ефективність функціонування ринкового механізму через те, що він не відповідає ідеальним параметрам, передбачуваних у теоретичних моделях. Саме тому останні досягнення економічної теорії пов'язані з розвитком інституційних аспектів функціонування ринкових механізмів [11], з розробкою методів подолання інформаційної асиметрії при прийнятті економічних рішень [12] тощо.

Зазначений теоретичний дуалізм колізії ефективності ринкового механізму також чітко проявляється стосовно питання щодо ролі великих корпоративних структур в інноваційній моделі економічного зростання. З одного боку, - великі компанії займають лівову частку в структурі витрат на дослідження і розробки і впровадження інноваційних технологій та продуктів; з іншого - ефективний інноваційний процес неможливий без активної діяльності малих інноваційних підприємств. Проте ризики, пов'язані з інноваційною діяльністю, та особливості економіки науково-технологічного циклу інновації (перш за все його тривалість і авансове фінансування ранніх стадій) обумовлюють зрозумілу нерациональність інноваційної діяльності для малих і середніх підприємств у "природних" ринкових умовах.

Такий висновок переконливо підтвердила практика перехідних пострадянських економік, коли в умовах наявності унікального науково-технологічного потенціалу цих країн сама по собі "гра ринкових сил" майже зовсім не стимулювала розвиток малого інноваційного бізнесу. Але в цих умовах і великий бізнес не має необхідних стимулів і достатніх нових науково-технічних ідей для активізації інноваційного розвитку. Хоча тут варто зазначити, що така сама тенденція спостерігається і в інших країнах із ринковою економікою, де суспільство покладається в економічній політиці виключно на автоматичну ефективність дії "невидимої руки Адама Сміта" в дусі неокласичної ортодоксії економічної теорії, яка отримала назву "головної течії". Це підтверджує висновок інноваційних теорій економічного розвитку про необхідність для держави розбудовувати спеціальні інституції для створення таких економічних стимулів суб'єктам інноваційної діяльності, коли великі та малі підприємства зможуть мати відповідну мотивацію не тільки для самостійної реалізації інновацій, а й для органічної співпраці в цих процесах.

У рамках теоретичного узагальнення зазначених обставин можна виділити декілька головних методологічних пояснень їх економічної природи та, відповідно, запропонувати певні рекомендації щодо можливих шляхів врахування виявлених особливостей при формуванні державної інноваційної політики. Необхідність створення спеціальних інституцій для стимуляції великих корпоративних структур до інноваційної діяльності в ринкових умовах, на наш погляд, пов'язана, перш за все, з проблемою інтерналізації позитивних екстерналій інноваційної діяльності. Далі ми розкриємо цей висновок, розглянувши три основні прикладні аспекти вирішення цієї проблеми на практиці: запровадження прямої державної підтримки інноваційної діяльності, створення ефективної системи захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, створення відповідних умов для ефективного функціонування інститутів фінансових посередників для акумуляції грошей на інноваційні проекти.

Коли мова йде про державне регулювання, то часто його пов'язують з фіаско ринкового механізму. Але сучасна економічна наука розглядає це питання і пояснює його саме в межах класичної ринкової теорії, доводячи, що існує багато економічних явищ, які безпосередньо не беруть участі у формуванні основних регулюючих механізмів ринку, але саме через це негативно впливають на кінцевий результат їх дії - розподіл ресурсів, який може бути неоптимальним. Йдеться про так звані позитивні та негативні екстерналії, до яких інноваційний процес має безпосереднє відношення. Позитивні

3.1. Роль великих підприємств у реалізації інноваційної моделі економічного...

екстерналії фактично означають присутність в угоді між виробником і покупцем прихованих ресурсів, що формували блага, яке є об'єктом цієї угоди, причому ресурсів, не оцінених в угоді, тобто зарахованих як безкоштовні. Те ж саме стосується зисків, пов'язаних із корисністю блага для споживача. Можна сказати, що позитивна екстерналія - це корисність, яка не відбита в ціноутворенні. Таким чином, позитивні екстерналії - це безкоштовні ресурси та споживчі якості блага, що дістаються третім особам, які не беруть участі в угоді стосовно купівлі-продажу, а значить, не враховуються при ціноутворенні. Наслідок позитивної екстерналії - недовиробництво даного блага, що також є результатом недовикористання ресурсів, які могли бути використані для продукування блага, на яке існує в суспільстві ефективний попит.

Спеціальну державну економічну мотивацію фірми щодо виробництва інноваційної продукції можна розглядати як класичну інтерналізацію позитивної екстерналії, коли держава компенсує інноваційні видатки приватних фірм. У цьому випадку фірми отримуватимуть зиск від виробництва цієї інноваційної продукції, а суспільство в цілому отримає зиск від того, що така продукція випускатиметься у більших масштабах проти ситуації, коли фірми будуть відшкодовувати підвищені інноваційні витрати самотійно.

Таким чином, відносно технологічних змін їх суспільні зовнішні зиски набагато більші, ніж приватні зиски інноваційних підприємств, які ці зміни проводять. Наслідком втручання держави в ринкові відносини між фірмами у зв'язку зі стимулюванням підприємців-інноваторів буде перерозподіл (інтерналізація) таких зовнішніх зисків на користь саме інноваційних фірм. Наявність значної позитивної екстерналії інноваційної діяльності без запровадження її інтерналізації (передачі частини обсягу фірмам-інноваторам) призведе до того, що в звичайному класичному ринковому середовищі матиме місце недовиробництво інноваційної техніки і продукції проти того обсягу, на який спроможна країна.

Наведена теоретична диспозиція демонструє, що державна підтримка інноваційного процесу в країні не є якоюсь благоїдною чи економічно не вмотивованою акцією, а ґрунтується на суто економічному розрахунку максимізації національного доходу. Механізм такої політики полягає у передачі частки зовнішнього зиску, яку отримує держава у вигляді позитивної екстерналії інноваційного процесу, у приватний сектор саме для стимулювання динаміки технологічних змін. У цьому сенсі ослаблення державної підтримки науково-технологічного розвитку на підставі обмеженості бюджет-

3. ВЕЛИКІ ПІДПРИЄМСТВА В ІННОВАЦІЙНІЙ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО...

них коштів, що живить думку про доцільність очікування кращих часів для збільшення фінансового ресурсу для науково-технічних та інноваційних робіт, не тільки не економить суспільні кошти, а навпаки, значно звужує можливості їх збільшення через дестимулювання інноваційного виробництва.

Наведений теоретичний аналіз доповнюється і дослідженнями мікрорівня, де з'ясовуються обставини бажаності державної підтримки приватних фірм, що проводять технологічні зміни. Ці обставини також пояснюють, чому сьогодні мало хто вірить у те, що чиста конкуренція на ринку вільних підприємців без державного втручання може ефективно розподіляти інноваційні ресурси країни, щоб отримати потенційно можливий інноваційний продукт в обсязі, що відповідає ефективному попиту на нього. Дослідження інноваційних процесів на мікрорівні показали, що існує низка специфічних менеджерських причин необхідності державної підтримки інноваційних зусиль приватних фірм. Узагальнюючи різні аспекти цієї теми, можна виділити такі:

1. Окремі приватні фірми, чи індивідуали, не в змозі привласнити адекватну частку загального зиску, що виникає від їх інновації в суспільстві. Наприклад, вони не можуть привласнити собі весь прибуток, який отримає суспільство внаслідок дифузії їх інновації. Але цього сумарного прибутку не було б у разі нездійснення цією приватною фірмою-піонером даної інновації.

2. Ризик, що існує в інноваційній діяльності, часто не під силу приватній фірмі, бо означає для неї високу вірогідність банкрутства. Так саме можна зазначити неможливість організації відповідного науково-технічного інформаційного простору для потреб інноваційної поведінки на рівні окремої фірми.

3. Специфічною проблемою виступає недосконалість ринку капіталів для звичайного отримання позики під інноваційний проект. Не враховуючи суспільний зиск, ціна такого капіталу залишається надто високою для багатьох інноваційних проектів. Близько до цього знаходиться проблема раціонального розподілу ресурсів на проведення науково-технологічних досліджень. Державне втручання дозволяє уникнути розпорошення ресурсів суспільства при нерациональному дублюванні робіт із наукових досліджень, розробок і впровадження.

4. Безумовно загальнодержавною потребою є забезпечення національної безпеки. Особливо це стосується військової техніки, де інновації вирішують переваги країни в озброєнні. Але в ширшому плані стан економіки країни, її конкурентоспроможність також є предме-

3.1. Роль великих підприємств у реалізації інноваційної моделі економічного...

том аналізу і планування підтримки розвитку державними інституціями. Це стосується також зовнішньоекономічних стосунків країни та окремих фірм. На цьому терені часто стає важливим підтримати свої інноваційні ініціативи всупереч ринковій ситуації, яка складається на певний момент, заради майбутнього зростання.

5. Одним із найефективніших інструментів інтерналізації зовнішніх інноваційних зисків є інститут захисту прав на об'єкти промислової власності. Саме ефективність механізмів економічної винагороди інноватора, який інвестує свої ресурси в науково-технічну діяльність, створює можливість рівновигідної конкурентної взаємодії малої і великого бізнесу в інноваційних процесах [13]. Конкурентна мала інноваційна фірма може бути зацікавленим генератором нових технологій при наявності інституту плати за ліцензію на використання технологічної інновації. Така плата обумовлює додатковий прибуток конкурентної фірми - власника інновації. До того ж прибуток від продажу ліцензії на інновацію конкурентної фірми може бути більшим, ніж її прибуток як фірми-монополії. До цього слід додати, що у випадку конкурентного ринку суспільство отримує більше продукції з новими якостями, ніж при монополії. На ринку ліцензій також може діяти третій суб'єкт, який є тільки власником винаходу, - науково-дослідна чи мала інноваційна організація, або окремий винахідник. Він також претендує на частку прибутку від інновації, а це коригує представлену мотивацію і великої фірми-монополіста, і малої конкурентної фірми.

Дослідження показників економічного зиску від технологічних змін, що реально мають місце на практиці, вказують на перевагу конкурентної концепції сприйнятливості до інновацій при зростаючій ролі торгівлі тимчасовою монополією на винаходи як об'єктом промислової власності. Наприклад, Сполучені Штати Америки на світовому ринку мають величезні прибутки від продажу прав на роялті та ліцензії. Від цих видів угод американські фірми отримують чистий дохід як плату за ліцензії та у вигляді авторських гонорарів. Уявлення про масштаби міжнародної торгівлі США правами на об'єкти промислової власності надають дані табл. 3.1. Як бачимо, міжнародна торгівля правами тільки на зазначені об'єкти технологічної промислової власності утворила в 2003 р. ринок місткістю 7 млрд дол. США, який подвоївся проти обсягу 1990 р. На країни Східної Європи, включаючи Україну, в 2003 р. припадало тільки 0,4% цієї суми, що менше, ніж було в 1990 р. (0,5%).

Таблиця 3.1

Доходи та витрати США від міжнародної торгівлі роялті та ліцензіями в промисловості в 1990 та 2003 рр., млн дол. США

	1990	2003	Структура 2003, %	Зміна 2003/1990	Темп зміни 2003/1990
Доходи					
Всього	2 333	4 775	100,0	2 442	2,05
Європа	630	1 717	36,0	1 087	2,73
Східна Європа *	15	12	0,3	-3	0,80
Латинська Америка	59	49	1,0	-10	0,83
Африка	22	29	0,6	7	1,32
Азія	1 465	2 763	57,9	1 298	1,89
Витрати**					
Всього	665	2 188	100,0	1 523	3,29
Європа	482	1 425	65,1	943	2,96
Східна Європа (а)	1	14	0,6	13	14,00
Латинська Америка	1	6	0,3	5	6,00
Африка	0	2	0,1	2	10,00
Азія	160	478	21,8	318	2,99

* Країни СНД, Албанія, Болгарія, Чехія, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словачія.

** Для Латинської Америки, Африки та Азії – 2002 р.

Джерело: Science and Engineering Indicators 2006. – Washington DC, NSF, 2006. – Table 6 – 8.

Для порівняння з відповідними процесами в Україні розглянемо дані табл. 3.2, де наведено кількість чинних договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності та вартість їх придбання та продажу в Україні станом на 2005 р. Як видно з табл. 3.2, капіталізація ринку торгівлі ліцензіями в промисловості країни знаходиться на рівні менше 100 млн дол. США, 85% яких реалізуються в рамках міжнародних угод [див. 10]. Цікаво, що близько 80% обсягу такої торгівлі з іноземними державами припадає на Швейцарію. Власне зі США обіг цього ринку становить трохи більше 1 млн дол. США. Тобто можна чітко бачити, що інноваційний процес в Україні дуже слабо забезпечений даною інституцією і відповідними механізмами інтерналізації екстерналій (зовнішніх ефектів) вітчизняних інноваторів у економічні процеси країни.

Таблиця 3.2

Кількість чинних договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності (МПВ), за якими були здійснені виплати або отримані надходження в Україні у 2005 р.

	Кількість чинних договорів щодо МПВ, од.			Виплати, млн грн			Виплат, тис. грн на один договір		
	ліцензії	ліцензійні договори	договори про передавання МПВ	ліцензії	ліцензійні договори	договори про передавання МПВ	ліцензії	ліцензійні договори	договори про передавання МПВ
Придбання виключних МПВ	8	295	42	3,21	463,85	0,96	401,3	1572,4	22,9
Передавання виключних МПВ	5	406	27	0,12	58,2	9,76	24,0	143,3	361,5

Джерело: Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Стат. зб. – К.: Держкомстат України, 2006, табл. 11.21.

Таким чином, удосконалення економічних відносин щодо охорони прав промислової власності є дуже важливим підґрунтям стимуляції ефективних інноваційних процесів у великих корпораціях. Для цього треба здійснювати заходи для створення конструктивних механізмів реалізації правового режиму взаємовідносин, що складаються в ринкових умовах між авторами, власниками, споживачами патенту та посередниками в процесі набуття та реалізації авторських прав і патентів на об'єкти промислової власності з тим, щоб гарантувати невід'ємне право кожного громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної творчої діяльності, у тому числі в комерційному режимі.

Дуже важливим фактором впливу на ефективність інноваційних процесів сьогодні виступають інституції фінансового посередництва, які можуть перерозподіляти фінансові потоки на користь інновацій. Ми відносимо цей тип виробничих відносин до подібних екстерналій, бо потенціал зовнішніх джерел фінансування, а також майбутніх зовнішніх фінансових зисків, які проявляються, наприклад, через зростання вартості інноваційної фірми, як правило, не враховувалися традиційною некласичною теорією подібно як нею не враховувалися трансакційні витрати. Проте сучасна наука розгля-

3. ВЕЛИКІ ПІДПРИЄМСТВА В ІННОВАЦІЙНІЙ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО...

дає інституцію фінансових посередників як важливий ендогенний фактор економічного розвитку знанневої економіки.

Інший аспект такого підходу пов'язаний з тим, що практика господарських відносин продовжує генерувати все нові і нові форми грошових активів, які не тільки створюють і обслуговують фінансові трансакції, а й виступають інституційним механізмом забезпечення ефективного розвитку економіки. Про масштаби і, відповідно, значущість такої діяльності для успішного економічного розвитку свідчать дані про обсяг доходів сектора фінансового сервісу, який відноситься до знаннево-орієнтованих видів економічної діяльності. У 2003 р. обсяг послуг цього сектора становив (млрд дол. США 1997 р.): у США - 1509, Японії - 397, Німеччині - 212, Великобританії - 206, у Франції - 138. Разом ці країни утримують 70% всього світового ринку фінансових послуг [14].

Головним аспектом інноваційної діяльності корпоративних структур в цьому контексті виступає створення інституцій фондового ринку, здатних забезпечити зростання ринкової ціни та, відповідно, підвищення капіталізації високотехнологічних виробництв як кінцевого результату інноваційної діяльності корпоративних структур. Саме це повинно створити зростаючий ефективний попит на технологічні та продуктові інновації, сприяти структурній перебудові корпоративних виробництв на сучасній технологічній базі, що створюватиме надійний підмурок для сталого економічного зростання країни.

Для українських реалій усвідомлення важливості забезпечення ефективності фінансових інституцій в цілому та особливо щодо стимуляції інноваційної діяльності є дуже важливим, бо традиційно фінансові активи розглядаються як зовнішній додаток до власне виробничих систем, який виконує головним чином функцію облікового та розподільчого інструменту створюваної вартості, а фінансове посередництво як технічну справу управління фінансовими потоками та здійснення розрахунків. Проте саме зростання домінації інноваційної спрямованості виробництва ставить нову проблему фінансового забезпечення реального сектора на беззаставній основі та зростаючої вартості нематеріальних активів.

У цьому контексті слабким місцем української економіки, яке гальмує інноваційну спрямованість інвестицій, уповільнює структурні зміни та стримує капіталізацію високотехнологічних виробництв, є нерозвиненість фондового ринку, що також не створює умов для розвитку венчурного підприємництва. Фондовий ринок - складна інституційна система, де відбувається органічна взаємодія комерційних та інвестиційних банків, інвестиційних фондів і компаній, страхових

3.1. Роль великих підприємств у реалізації інноваційної моделі економічного...

компаній та пенсійних фондів, фондових бірж та електронних торговельних систем та інших інституцій, що забезпечують ефективне управління інвестиційними ресурсами і захист прав власності, та у решті решт призводить до збільшення рівня капіталізації економіки. Залишається актуальною проблема створення сприятливих фінансових умов для залучення прямих іноземних інвестицій, трансферу передових технологій, міжнародного співробітництва та організації спільного бізнесу, у тому числі з транснаціональними компаніями, у галузях виробництва та використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які повинні стати каталізаторами догострокового сталого економічного зростання.

3.2. Сучасні світові тенденції інноваційного розвитку великих корпоративних структур у наукомісткому секторі

Характер і зміст теоретичних дискусій щодо ролі великих корпоративних структур в інноваційному процесі віддзеркалює також практичні ситуації, які можна спостерігати в різних країнах світу. Так, у США традиційно наголошується на виключно важливу роль малого бізнесу в розвитку високих технологій, які за тим забезпечують стаке економічне зростання країни. Малий інноваційний бізнес забезпечує швидкість технологічних змін і тим самим має перевагу перед великими корпораціями у випадку, коли треба динамічно комерціалізувати новітні технології чи задовольнити інноваційний попит споживачів. Як аргумент на користь такої позиції наводяться приклади успіхів розвитку галузей біотехнології та комп'ютерного програмного забезпечення, які швидко отримали високу капіталізацію, але розпочалися зі створення фірм малого бізнесу [15]. Вважається, що малий бізнес також оперативніше опановує нові продукти, вдосконалює та поширює їх, вступаючи у кооперацію як з виробниками, так і зі споживачами, адаптуючи їх нові властивості під можливі інноваційні потреби, а також виступає з'єднуючою ланкою з державним дослідницьким сектором, університетами та іншими учасниками інноваційних процесів. Тому в США вважають малий бізнес ключовою ланкою, яка стимулює розвиток, адаптацію та поширення нових технологій.

Ситуація в США контрастує з ситуацією щодо стимуляції інноваційних процесів у нових індустріальних країнах Південно-Східної Азії, які, наслідуючи досвід Японії, набули швидкого економічного розвитку. Широко відомий приклад Південної Кореї, де п'ять найбільших конгломератів (так званих "чехоль") здійснювали 83% всіх